

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41
Aralık 2015 December 2015
www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİNDE TABÂBET UNSURLARI TABABET ELEMENTS IN THE LAILA AND MAJNUN

M.Nurullah YURTTAŞ*

Öz

Divan şiirinin sürekli maruz kaldığı yersiz eleştirilerden biri “gündelik hayattan uzak olduğu” ithamıdır. Halbuki mesnevîler, bu bağlamda insana ve hayata dayalı tasvirlerin sıkça yer verildiği nazım şekillerindedir. Mesnevîler, Divan şiirinde olaya dayalı metinlerin ifade gücünü yansıtmaları bakımından ayrı bir önem arz etmektedirler. Bizde bu çalışmamızda öncelikle Divan şiirinin esasında gerçek hayattan kopuk olmadığını, bilakis dönemin toplumsal manzaralarını yansıtmaları açısından en önemli edebî kaynaklardan biri olduğunu göstermeyi hedefledik.

Toplum hayatının ve insanın gerek fizyolojik gerekse biyolojik anlamda en önemli unsurlarından biri sağlıktır. Mental ya da fiziksel olarak sağlıklı bir toplumun inşası, sağlıklı bireylerin yetişmesine bağlıdır. Klasik şiirimizde “tabâbet” olarak da zikredilen sağlıkla ilgili tıbbî unsurlar, sözkonusu edebî metinlerin cereyan ettiği dönemin daha iyi anlaşılıp tahlil edilmesinde bizlere önemli ölçüde fikir vermektedir. Bu istikamette edebiyatımızın gelmiş geçmiş en önemli şaheserlerinden olan Leylâ vü Mecnûn mesnevîsini tabâbet yönüyle incelemeyi uygun gördük.

Eskilerin bir nevî hastalık olarak gördüğü ve “kara sevda” olarak nitelendirdiği aşk, Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde mükemmel bir dille tasvir edilmiştir. Aşk hastalığı, dönemin öne çıkan diğer illetleriyle de ilişkilendirilerek resmedilmiştir. Çalışmamızın ana ekseninde eseri yakın plandan mercek altına alarak dönemin hastalıklarına ve tedavi usûllerine dair tespitlerde bulunup modern tıp yöntemleriyle kıyaslanabilmesine olanak sağlamayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Leyla ile Mecnun, Tabâbet, Tıp, Hastalık, Tedavi.

Abstract

One of the unwarranted criticism that Divan poetry always undergoes “being far away from daily life” accusation. However Mesnevis, in this content is one of the poetic form that depends on frequent description of people and life itself. Mesnevis also presents a special significance in accordance of reflecting expression power depend on incident in divan poetry. In this study we primarily aim to show actually. Divan poetry isn't disconnected from real life on the contrary it is one of the most important literary sources for reflecting social views in its term.

Health is one of the most important factors in people and social life both physiologically and biologically. Building a physically and mentally healthy society depends on growing healthy person (individual). The medical science factors which are called “tababet” in our classical poetry gives us nation in important ration to understand and analysis hosted period of our literacy text. In this direction Leyla vü Mecnun is as one of the most important masterworks we have ever approved to investigate with tababet aspects.

In Laila vü Majnun mesnevis, it is figured on the top of the world that was described as a kind of illness “blind love in the past. Lovesickness is portrayed with relation to prominent other maladies in that period. In main axis of our study we aimed with looking closer to that term illness and treatment precedures to make some points which provide opportunity to compared with modern medicine method and treatment precedues.

Keywords: Divan Poetry, Laila and Majnun, Tababet, Medicine, Disease, Treatment.

Giriş

“Tabâbet”, anlamı itibariyle tıbbî ilimler manasındadır. Divan şiirinde âşık, sevgili uğruna katlandığı cevr ü cefaların neticesinde hasta, zayıf, bitâb düşebilir. “Tabip, tababeti tedris ederek bilimsel metotlarla hastaları tedavi edecek yetkinliğe gelirken bu sanatçı yönünü de geliştirir. Onun bu özelliği hasta ve hasta yakınlarıyla kurduğu iletişimden başlayarak, teşhis ve tedavi süreci içerisinde varlığını hissettirir. Doktorların diğer sanat dallarında temayüz etmesinde bu fikrî ve zihnî alt yapının payı büyüktür. Mamafih şiir sanatının tababetle, şairin de tabiple buluşmasında temelde ontolojik bir yakınlık bulunmaktadır (Kemikli, 2007: 20).”

Modern tıbbın yanı sıra tüm dünyada hastalıklara şifa bulmak ümidiyle başvuru ve alternatif tıp olarak da adlandırılan geleneksel tedavi yöntemleri, Divan şiirinde sıkça zikredilmiştir. Bir yandan insan hayatının kutsallığı herşeyin üzerinde değerlendirilirken, diğer yandan kâinatın yaratılmış en kıymetli varlığı olan Hz.İnsan ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda tabâbet ve şiirin yolları sık sık keşimtedir. Dolayısıyla Divan şiiri sanıldığı gibi gerçek hayattan kopuk sadece hayâlî unsurlardan örülü değil, bilakis içinde yaşadığımız gerçek dünyayla da alâkadardır. Şâirler astronomi, astrololji, felsefe, tarih, din, tasavvuf

* Öğretmen, MEB, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Doktora Öğrencisi, El-mek: mnurullahyurttas@gmail.com

gibi bilimlerin yanı sıra tıpla da yakinen alakadar olmuşlardır. Divan şâirlerinin hemen hemen her konudan haberdar oluşu ve dizelerinde bu bilim dallarına dair kullandıkları motifler, onların aynı zamanda yaşadıkları çağın iyi bir entelektüeli olduğuna dair önemli bir göstergedir.

“Bir edebi malzeme olarak sıhhat ve hastalık konusu divan şiirinde ya çeşitli durumların anlatılmasında kıyas haddi olarak ya da divan şiirinin tamamına hakim bir tema olan aşk ile ilgili olarak kullanılmıştır (Gökalp, 2006: 101).” Biz de bu çalışmamızda edebiyatımızın en nâdide aşk hikâyelerinden olan Leylâ vü Mecnûn’da tabâbetle ilgili unsurları ele almaya çalışacağız.

Divan edebiyatında en çok ele alınan tema aşktır. Aşk, âşığın aklını zâil eyleyip onu perişan vaziyette bıraktığı için çoğu zaman şâirler tarafından bir hastalık olarak düşünülmüştür. “Doktorlar aşk hastalığına çare bulamasalar da âşıklar hastalarına ilaç aramayı ihmal etmemişlerdir. Doktorların kendilerine ümitsizce cevap vermeleri, âşıkları yıldırılmamıştır. Onlar, çareyi yani ilacı sevgilide aramışlardır. Şâirler, hasta olmalarına neden olan varlığa karşı üstü kapalı şikâyetlerde bulunsalar da, dertlerinin dermanının yine onlarda olduğunu bildikleri için onları kırma, üzme veya gücendirme niyetinde de değildirler. Şâirler kendilerini doktora/sevgiliye emanet etme konusunda hiç çekinmezler. Çünkü aşk derdine çare hekimlerde değil, maşuktur. Aşık, maşukuna kavuştuğu an ilacını bulmuş demektir. Ancak şu da bir gerçektir ki, Divan şiirinde mâşuka kavuşan âşık da hemen hemen yok gibidir (Kuzubaş, 2006: 79-80).” Leylâ vü Mecnûn mesnevîsinde de aşk, bir hastalık olarak değerlendirilmiş ve özellikle de Mecnûn’un bu hâlden muzdarip olan babası oğlunun bu dertten kurtulup tedavi olması için çeşitli yollara başvurmuştur.

Mesnevîde geçen sağlıklı alâkalı tespit edebildiğimiz kelime ve kavramlar şunlardır: *Derd, dermân, devâ, ilâc, merhem, şifâ, tiryâk, maraz, sıhhat, haste, bîmâr, nâtiuvân, tabîb, mûalic, hakîm, hükemâ, teşhis, dârü’ş-şifâ, dâg, zahm, figâr, efgâr, cerâhat, niş, panbuh, şeydâ, cünûn, sevdâ, mûmyâ, teb, teb-lerze, fasd eylemek, fessâd, sünnet, yerekan, kûr, kesr, hurd, humâr, ta’vîz.*

Sağlık ve tedavi vechiyle *sıhhat, şifâ, dermân, deva, ilâc, tiryâk, merhem, teşhis* kelimeleri kullanılırken; genel mânâda hastalıklar için ise *derd, maraz, dâg, zahm, figâr, efgâr* kelimeleri zikredilmiştir. Hasta olanlar içinse *haste, bîmâr, nâ-tiuvân, mecnûn* ifadeleri kullanılmıştır. *Tabîb, mû’alic, hakîm* kelimeleriyle de hastaların derdine derman arayan hekim kastedilmiştir. Hastane ise *dârü’ş-şifâ* kelimesiyle karşılık bulmuştur. Ayrıca ameliyat ve pansuman işlemlerinde kullanılan pamuk ve neşter aparatları *panbuh, niş* kelimeleriyle ifade edilmiştir.

Eserde geçen belli başlı rahatsızlıklar; sıtma, körlük, sarılık, baş ağrısı, çocuksuzluk, hacamat, yara ve kırıklardır. Bir de âşığın yakalanmış olduğu kara sevdâ ve delilik hastalığı vardır ki bunlar *sevdâ, şeydâ, cünûn, mecnûn* kelimeleriyle ifade edilmiştir.

Hastalıkların tedavisi ve hastaların şifâ bulması daha çok *dermân, deva, ilâc, tiryâk, şifâ, merhem* kelimeleriyle karşılanmıştır. Ayrıca muska da tedavi unsuru olarak zikredilmiştir.

1. Kara Sevdâ

Sevdâ, kelime anlamı itibariyle aşk, sevgi manasındadır. Fakat aşırı sevgiden doğan bir çeşit hastalık olarak da düşünülmüştür. Günümüzde âşık olup yemeden içmeden kesilen, sürekli sevgiliyi düşünen kişiler için de hâlâ “kara sevdaya tutulmak” deyimini kullanılmaktadır. Eserde aşkın bizâtihi kendisi hastalık olarak kabul edilip, “kara sevdâ” olarak değerlendirildiğinden sevdâ genellikle **cünûn** kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Mecnûn’un babası, oğlunun bu sevdâ hastalığından kurtulup iyileşmesi hâlinde Leylâ’nın kendisinin olacağı sözünü vermiştir.

*Tedbîr ile dönderüp mizâcın
Sevdâsının eylesen ilâcın¹ (B - 1065)*

*Leylî anun olsun eyledüm ahd
Var imdi sen et ilâcına cehd (B - 1066)*

Mecnûn, bir ara delilik zincirlerini kırıp, sevdâ tutsaklığından kurtularak akıllı bir insan olmayı arzulamıştır.

*Kat’ ede selâsil-ı cünûm
Sevdâsının olmaya zebûnı (B - 2105)*

Mecnûn düştüğü kara sevdanın farkındadır ve bu derdin ilacının da Leylâ olduğunu dile getirmektedir.

*Sevdâ-yı dimâgumun ilâcı
Bâzâr-ı cünûnumun revâcı (B - 1887)*

¹ Bu makalede konuyla ilgili beyitlerin tespitinde Muhammed Nur DOĞAN’ın *Fuzulî, Leylâ ve Mecnun: Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar* adlı eserinden istifade edilmiştir.

2. Delilik

"Delilik ise, âşğın ve gönlünün hastalığıdır. Soyut bir kavram olan gönül tecrîd ve teşhîs yoluyla somuta dönüştürülerek âşık gibi ağlayan, kanlı yaşlar döken, yaralar içinde kalan ve mahzun bir hastaya benzetilir (Kemikli, 2007: 25)." Âşğın en göze çarpan hâllerinden birisi aklını yitirip, çılgınca tavırlar sergilemesidir. Hal böyle olunca halk nazarında âşıklara deli nazariyle bakılmaktadır. Eserin baş kahramanı olan Kays da garip davranışlar sergilediği için yaşadığı toplum tarafından tecrîd edilmiş ve kendisine "cin çarpmış, deli, divâne" anlamına gelen Mecnûn lakabı takılmıştır. Mesnevîde delilik daha çok "şeydâ" ve "cünûn" kelimeleriyle ifade edilmiştir.

"Mecnûn aşk yolunda deli olur. Bu durum, ilâhî aşkın basamaklarından, hayret merhalesini aşamayan sâlikin geçirdiği cinnet sebebiyle düştüğü durumdur. Bu sebeple ailesini terk ederek çöle gider. (Çapan, 2009: 233)."

*Kıldı gözedüp tarîk-ı vahşet
Eshâbdan inkitâ'-ı ülfet* (B - 898)

*Sahrâya düşüp güneş misâli
Tenhâ yürür oldı lâübâlî* (B - 899)

Deli olarak nitelendirilen aklını yitirmiş insanlar, yaşadıkları toplum tarafından dışlanırlar. Gittikleri yerlerde horlanırlar ve sürekli alay konusu olurlar. Hatta daha da ileri safhası köyün çocukları tarafından taşa tutulurlar. Kimi zamanda zincire vurulurlar. Mecnûn'da yukarıdaki sıkıntıların birçoğuna maruz kalmış bir karakterdir. Kendisinin deli olduğuyla ilgili yayılan dedikodulardan ve arkadaşlarının kendisini terk etmesinden üzüntü duymaktadır.

*Zencîre girüp remûde Mecnûn
Erbâb-ı cünûna düzdi kânûn* (B - 1623)

*Şeydâlıgum oldı âleme fâş
Nefret kilur oldı yâr u yoldaş* (B - 1810)

Hikâyede aklın zâil olması sadece Mecnûn'da görülmez. Leylâ da Mecnûn'un ay yüzünü gördüğünde aklını yitirmiş ve vücudunda binlerce ıstırap meydana gelmiştir.

*Cân bî-haber oldı akl şeydâ
Ten kıldı min ıztrâb peydâ* (B - 2625)

Hikâyede aşk hastalığına derman olarak Allah'ın evi olan Kâbe gösterilmektedir. Mecnûn'un babası oğlunun bu hâline çok üzüldüğünden derdine deva olması ümidiyle Mecnûn'u Kâbe'ye götürmeye niyet eder. Eğer Harem'i tavaf edebilirse evlâdının şaşkınlığının geçeceğine, Hacerü'l-esved'e yüz sürecektir olursa kara taş dahi olsa yumuşayacağına inanmaktadır. Oğlundan da iyileşmesi için Allah'a yalvarıp yakarır dua etmesini diler.

*Tavf- Harem olsa ana hâsıl
Ser-geşteliğ andan ola zâil* (B - 1091)

*Ursa Hacer-i mübareke baş
Yumşana eger ola kara daş* (B - 1092)

*Çün Ka'beye erdi ol nîku-hûy
Mecnûna dedi ki ey belâ-cûy* (B - 1095)

*Dut Ka'beye rûy tâ'at eyle
Temkîn ü edeb ri'âyet eyle* (B - 1096)

*Ta'zim şerâitin edâ kıl
İhlâs-ı dürüst edüp du'â kıl* (B - 1097)

*Ola ki kabûl ola niyâzun
Hak şefkati ola çâre-sâzun* (B - 1098)

Cinlerin dışisine perî adı verilir. Çok güzel olduğu rivayet edilen perî, divan şiirinde daha çok güzelliği ve kolay elde edilemeyişi yönüyle ele alınır. Hikâyede daha çok metafizik bir olgu olan cinnilerin insanlara musallat olup onların delirmesine yol açmaları ele alınmıştır. Leylâ, İbn Selâm'dan kendisini uzak tutmak gayesiyle mektebe gittiği dönemlerde kendisine cinnilerden peri soylu birinin musallat olduğunu ve kendisine dokunulması hâlinde bu cinninin İbn Selâm'a da zarar verebileceği yalanını uydurmuştur.

*Men mektebe getdügüm zamânlar
Hıfz-ı sebak etdügüm zamânlar* (B - 1802)

*Bir şahs mana görindi nâgâh
Oldum perî olduğundan âgâh* (B - 1803)

*Cinnîler içinde ol perî-zâd
Ülfet menüm ile kıldı bünyâd* (B - 1804)

*Her lahza durur mana berâber
Der kim benî Âdem etme hem-ser* (B - 1805)

*Yohsa kılurem deminde fânî
Bir darb ile hem seni hem anı* (B - 1806)

3. Bayılmak

Aşkın tabî hallerinden olan bayılmak sevgililerin birbirlerini görünce cûş u hurûşa gelip kendilerinden geçme hâlidir. Aşkın akılla bir araya gelemeyeceği herkesçe mâlumdur. Aşkın mekânı gönüldür. Gönül ise Allah'ın evidir. Hikâyede Mecnûn, Leylâ'yla yolda karşılaştıkları bir esnada onu görünce yüzüne bakamamış ve utancından yüzüstü bayılıp yere düşmüştür. Leylâ'da aynı şekilde Mecnûn'u görünce hayran olmuş ve şuurunu kaybedip kendinden geçerek yere kapaklanmıştı.

*Mecnûn'da karâr dutmayup hûş
Deryâ-yı tehayyür eyledi cûş* (B - 844)

*Bir dem bahabilmedi ol aya
Düşdi yüzi üzre misl-i sâye* (B - 845)

*Leylî hem itürdi ihtiyârın
Bir dem görebilmedi nigârın* (B - 846)

*Hayrânlığı ol makâma yetdi
Kim düşdi ayakdan ussı getdi* (B - 847)

Mecnûn, meyhâne olarak anılan Leylâ'nın evinin önüne geldiğinde de hayret ve şaşkınlıktan ayakları tutularak bayılır.

*Ser-geşte-i âlem oldı pâ-best
Meyhâne öninde düşdi ser-mest* (B - 1633)

Burada hatırlatma gereği duyduğumuz başka bir husus da bayılan kişilerin gül suyu ve su yardımıyla ayıltılmasıdır. Nitekim beyitte tevriyeli bir şekilde gülyüzlü Leylâ, gül suyuyla ayıltılırken; Mecnûn ise saflığın, temizliğin timsâli olan suyla ayıltılmıştır. Günümüzde de bu minvalde bayılan kişilerin ayılması için eline yüzüne kolonya sürülmektedir.

*Gül suyu sepüp revân yüzine
Leylîni getürdiler özine* (B - 848)

*Mecnûn hem etdi çeşm-i hûn-bâr
Sular saçuben yüzine bîdâr* (B - 856)

4. Sıtma

Sıtma daha çok sivrisinekler yoluyla bulaşan üşüme, titreme ve ateş nöbetleriyle geçirilen bir hastalıktır. Günümüzde tedavisi olan sıtma ya da diğer adıyla "malaria" hastalığı, eski çağlarda kitleler halinde binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Divan şiirinde şâirler tarafından daha çok titreme hastalığı olarak zikredilmiştir.

Ateşli titremelerin verdiği ıstıraptan bıkan Mecnûn, bu derdinin hekimi olarak gördüğü Leylâ'dan medet ummaktadır.

*Mecnûn'a yeter şikence-i teb
Leylî kimedür tabîb yâ Rab* (B - 1414)

Mesnevînin sonlarında ölüm döşeğinde olan Leylâ'nın da gitgide artan dertlerinin yanı sıra titreme nöbetleriyle de uğraşmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir.

*Geldükçe ziyâde oldı derdi
Teb-lerze ferâgatin giderdi* (B - 2859)

5. Körlük

Körlük, psikolojik ya da fiziksel nedenlerden ötürü görme yetisinin kaybolması durumudur. Doğuştan olabileceği gibi sonradan da olabilir.

Mesnevîde körlük bir beyitte zikredilmiş olup Mecnûn'un Leylâ'yı görebilmek için kör taklidi yaparak onu araması anlatılmıştır.

Bagladı iki gözün ki kûrem
Ahvâl-I cihâna bî-şu'ûrem (B - 1681)

6. Sarılık

Sarılık kandaki bilirubin düzeyinin artması sonucu deri, göz ve mukozaların sarı renge dönüşmesi durumudur. Genellikle halsizlik, iştahsızlık, mide bulantısı, derinin ve gözünün sararması, kısa süreli ateş en yaygın belirtilerindendir.

Divan şiirinde âşığın hallerinden birisi de yüzünün solgunluğudur. Âşığın yüzü hastalığı nedeniyle sararıp solmuştur. Sevgilinin olmadığı yerde âşık, sarılık hastalığına yakalanmış gibi titrek, solgun ve zayıftır. Burada âşık, ağaç olarak düşünülmüştür. Yani baharın uğramadığı yerde hazan olur ve ağaçlar sararıp solmaya mahkumdur.

Renc-i yerekandan oldu eşcâr
Lerzân ü zâ'if ü zerd-ruhsâr (B - 2827)

7. Kan Aldırmak

Kan aldırma manasına gelen "fâsd eylemek" halk arasında "hacamat" olarak da bilinir. Hacamat esasında eski bir tedavi usulüdür. Deri altında birikmiş ve vücutta hastalıklara neden olan toksik kanın vakumlanarak dışarı atılması işlemidir. Hatta Peygamber Efendimizin bizzat kendisinin de uygulayıp tavsiye ettiği sünnet olan bir tedavi yöntemidir. Bunun yanı sıra yaranın enfeksiyon kapmasını önlemek, vücuttaki ağrıları dindirmek ve sarılığı tedâvi etmek maksatıyla da kan aldırılır.

"Klâsik şairlerimizin kan aldırma ile ilgili beyitlerinde kimi zaman "ayrı bedenlerde aynı ruh oluş" gibi motiflere rastlamak mümkündür. (Akdağ, 2014: 184)."

Divan şiirinde kan aldırma şâirler tarafından sıkça zikredilmiştir. Aşağıdaki dizelerde de hacamat işlemine atıf vardır.

Mecnûn, babasıyla dertleştiği bir esnada aniden kolu kanar ve elbisesi kanla dolar. Babasına bu durumu izah ederken kolunun kanamasının nedeni olarak sevgilisi Leylâ'nın koluna hacamatçı tarafından neşter vurulmasını gösterir. Çünkü bedenleri farklı olsa da ruhları tek olduğu için her ikisinin de ıstırapları ortaktır.

Özr ile kılurdu eyleyüp âh
Babasına şerh-i gam ki nâgâh (B - 2129)

Lerzân oluben ten-i hazîni
Kan doldı kolundan âstîni (B - 2130)

Elverdi atasına tehayyür
Mecnûn dedi eyleme tefekkür (B - 2131)

Fâsd eyledi ol büt-i perî-zâd
Nîş urdı anun koluna fessâd (B - 2132)

Ol zahm eseri görindi mende
Biz bir rûhuz iki bedende (B - 2133)

8. Kanlı Gözyaşı Dökmek

Göz yüzeyindeki damarlar genişleyip kan topladığında gözler, kırmızı veya kanlı görünür.

Divan şiirinde âşığın sevgiliye olan iştîyâkının en önemli tezahürlerinden birisi de kanlı gözyaşı dökmesidir. Gözyaşının kanlı olmasının nedeni âşığın ciğerinden gelmesidir. "Gözyaşı âşığın çaresizliğini, yalnızlığını, ayrılığını ve hüznünü ifade ettiği gibi aynı zamanda bütün bu menfi duygularla dolu çilekeş âşığın geçici de boşalması, sükûnete ermesini de ifade etmektedir. Yine tasavvufî açıdan düşünecek olursak ciğerlerden gelen kanlı gözyaşı da, sevenle sevilen arasındaki en büyük engel olan "ben" in kalkmakta, gönlün ve rûhun da kanatlanmakta olduğunu yansıtır (Selçuk, 2005: 245)."

Mecnûm hem etdi çeşm-i hûn-bâr
Sular saçuben yüzine bîdâr (B - 856)

9. Baş Ağrısı

"Humâr", içki içip sarhoş olduktan sonra insanda hâsıl olan baş ağrısıdır. Divân şâirleri bu şekilde meydana gelen baş ağrısını dizelerinde sıkça dillendirmişlerdir. Sarhoşların ayılmasında genellikle su kullanılır. Kahve de hâkezâ sarhoşların kendine gelmesi maksadıyla içirilen içeceklerdendir. Ayrıca gülsuyu, ayılan sarhoşun başağrısını dindirmeye yardımcı bir kozmetiktir.

Mesnevîde Mecnûn, babasının vefatından dolayı duyduğu büyük bir teessürle şiddetli bir baş ağrısına tutulmuştur. Burada kaçırılmaması gereken husus Mecnûn'un baş ağrısının sarhoşluktan değil,

üzüntüden vukubolması ve ayıkken gerçekleşmesidir. Mecnûn, baş ağrısından kurtulmak için "lâle renkli bir şarap" olarak nitelendirdiği Leylâ'yı arzulamaktadır.

Sâkî mey-i lâle-fâm yoh mı
Dözmen bu humâra câm yoh mı (B - 2159)

10. Çocuk Sahibi Olamamak

Çocuk, sağlıklı bireylerin yetişip nesebin devam etmesi adına önemli bir argümandır. Türklerde de çocuk sahibi olmak bilhassa erkek çocuk sahibi olmak şandandır. Çocuk sahibi olamamak ise utanç vesilesi sayılıp toplum içindeki itibarında zedelenmesine neden olarak görülmüştür. Günümüzde dahi özellikle ataerkil ailelerde bu adetin devam ettiğini görmekteyiz. Leylâ ile Mecnûn mesnevisinde de bu yek-nesak anlayışın devam ettiğini söyleyebiliriz. Mecnûn'un babası, erkek evladının olmamasından o kadar çok musdariptir ki hüznünden menekşe bahçeleri dahi sahrâlara dönmüştür. Babanın bu mâtem havası, adeta gül bahçesi içinde bulunan evinin gelinciğin üzerinde bulunan siyah beneğe benzetilmesi olarak tasvir edilmiştir.

Her menzile kim güzâr ederdi
Sahrâmı benefşe-zâr ederdi (B - 484)

Gül-zârlar içre lâle çağı
Benzerdi evine lâle dağı (B - 485)

Babanın malı mülkü, imkânları vs. çok olmasına rağmen vârisi olabilecek bir evlâdı yoktur. Kabilesinde soyunun devamı ve adının ebedileştirilmesi için bir erkek evlât arzulamaktadır. Baba, evlâdı mücevher olarak ifade ettiği canıyla eşdeğer görmekte ve tabiri yerindeyse evladını canından aziz görmektedir.

Emvâli cemî'-i cinsinden çoh
Ammâ bu cihânda vârisi yoh (B - 486)

Ger kılsa anı telef havâdis
Yoh bir halefî ki ola vâris (B - 487)

Ferzendsüz âdemî telefdür
Bâkî eden âdemi halefdür (B - 488)

Nesl ile olur bekâ-yı insân
Nazm-ı beşer ü nizâm-ı devrân (B - 489)

Cân cevherüne bedeldür evlâd
Evlâd koyan koyar hemîn âd (B - 490)

Hoş ol ki halefden ola hoş-dil
Dünyâda bir oğlı ola kâbil (B - 491)

Pîrâyesi ola dest-gâha
Sermâyesi ola izz ü câha (B - 492)

Çocuğu almayan baba, insanlar tarafından her daim ayıplanmış ve bu nedenle çocuksuzluk özlemine nihayete erdirmek -özellikle de erkek evlâd sahibi olmak- için türbelere adaklar adayarak Allah'a yalvarıp yakarmıştır. En sonunda emeline nail olmuşlardır.

Ah er ola bir sefîh ü ser-keş
Etvârî kerîh ü hulki nâ-hoş (B - 493)

Teşnî' ohuna olup nişâne
Bîzâr ola andan ata ane (B - 494)

Çoh nezrler etdi her mezâra
Çoh kıldı niyâz Kirdgâra (B - 498)

Te'sîr kılup figân ü âhu
Avn etdi inâyet-i İlâhî (B - 499)

Bir gece açıldı bâb-ı rahmet
Buldu eser-i duâ icâbet (B - 500)

11. Sünnet

Sünnet, gerek sıhhi açıdan gerekse Peygamber efendimizin sünneti olması hasebiyle özellikle de İslam toplumlarında uygulanagelen önemli bir olgudur. Mesnevîde de Kays'ın adet gereği on yaşına gelince babası tarafından sünnet ettirilmesi bu bağlamda zikredilmiştir.

*Babasına muktezâ-yı âdet
Farz oldu ki anı ede **sünnet*** (B - 551)

*İtmâma yetüp tarîk-i **sünnet**
Ta'lim-i ulûma yetdi neobet* (B - 557)

12. Yara

Mesnevîde genellikle "zahm", "dâg", "figâr" kelimeleriyle ifade edilmiştir. Yaraların tedavisinde pamuk yardımıyla yapılan pansuman işleminden sonra yaranın üzerine merhem sürülür.

*Zahmine urup şükûfe **merhem**
Panbuh yeniler ana demâdem* (B - 1327)

Aşk hastalığına meftûn olan Mecnûn, kendisini aynı zamanda yaralı olarak nitelendirmektedir. Leylâ'nın aşkıdan, hasretinden dolayı çaresiz ve yaralı gönlünün merhemi yine Leylâ'dadır.

*Bî-çâredür öz işinde ol hem
Senden bulunur bu **zahma merhem*** (B - 2309)

Mesnevînin bir bölümünde Mecnûn, derdini dağlara anlatarak dağları kendisine en uygun yoldaş olarak görür ve âşıkların dâima dağlarla birlikte olduğunu ifade ederek Ferhâd'a atıfta bulunur. Buradaki "dâg" kelimesi aynı zamanda yara anlamına geldiğinden tevriyeli bir kullanım söz konusudur.

*Sensen mana hem-dem-i muvâfik
Dâg ile olur hemîşe âşık* (B - 1152)

Mecnûn'un dağlarla dertleşmesi gibi Leylâ'da yaralı gönlünün hâlini çerağa arz eder. Mecnûn'un derde ve yaraya sabredememesine sitem eder.

*Sabr eylemedi bu derd ü **dâga**
Katlanmadı düşdi daşa daga* (B - 1264)

Leylâ'nın eli iğneden bile aralanırken, Mecnûn'a kılıçlar kâr etmiyor. Her ikisi de aşk yolunun yolcusudur; fakat Leylâ Mecnûn kadar sıkıntılara, belalara maruz kalmıyor.

*Leylî eli iğnedendür **efgâr**
Mecnûn'a kılıçlar eylemez kâr* (B - 1410)

Nevfel'in Leylâ'nın kabilesi ile yaptığı savaş esnasında ok yaralarının ten evinde açılmış bir pencere olarak nitelendirilmesi ve ok temrenlerinin kemiğe saplanması hâlinin gül dallarındaki goncalara benzetilmesi bir yaralanma manzarası tasvir etmektedir.

*Cân eyledi terk-i hâne-i ten
Ol çıkmaya açdı tîr revzen* (B - 1571)

*Peykân sünük içre oldı peywend
Gül şâhlarında gonca mânend* (B - 1573)

Mecnûn'un aşkı için özünden vazgeçip kendine zarar vererek sinesinde binlerce yara açması kaplan derisindeki çizgili motiflere benzetilmiştir.

*Kaplan kimi cân urdı min **dâg**
Aslan sıfatı uzatdı dırnag* (B - 2247)

Leylâ, yaralı gönlünü teskîn etmek için Mecnûn'un bakışına muhtaçtır.

*Tâ eylesen demî nezâre
Teskîn veresen **dil-i figâra*** (B - 2750)

Mecnûn'un can yoldaşı ve kendisi de aşk hastalığından mustarib olan gönlü yaralı Zeyd, rüyasında iki ay parçası olarak nitelendirdiği Leylâ ile Mecnûn'u cennet-âsâ bir bahçe içerisinde görür.

*Hâb içre görindi ol **figâra**
Bir bâğda iki mâh-pâre* (B - 3021)

13. Kırık

Kırık, mesnevîde "kesr" ve "hurâ" kelimeleriyle geçmektedir. Leylâ'nın Pervâne'ye sırrını ifşâ ederken aşkıdan dolayı düştüğü amansız durum kırık; bu amansız derdin devası ise kırığın tedavi edilmesi olarak ifade edilmiştir.

*Nâ-çâr kılup tajammül ü sabr
Ol **kesre** dilerdi gaybden cebr* (B - 1282)

Nevfel'in -Mecnûn'a verdiği sözden dolayı- Leylâ için Leylâ'nın kabilesi ile yaptığı savaş esnasında gürz darbeleriyle kırılan kemikler de örnek olarak zikredilebilir.

*Gürz ile olurdu **hurâ** her sû*

14. Muska

“Sağlığı korumak (hıfzu’s-sihha), Divan şairinin yaşadığı dönemde, günümüzde de yaygın bir şekilde kullanıldığı gibi, muska taşıma adeti vardı. Muska; nüsha, ta’viz, hurz veya hamâil olarak da adlandırılır. Bir kısmı boyuna takılır, bir kısmı da bâzû-bend denilen kol bağlarının içinde saklanır. (Kemikli, 2007: 28).” Muska genel olarak nazardan korunmak maksadıyla ve tıbbî tedaviden olumlu netice alamayan hastalar için en son çare olarak başvurulman manevi bir terapi yöntemidir.

Muska, mesnevîde ta’viz ve nüsha kelimeleriyle ifadelendirilmiştir. Leylâ, Mecnûn’un Zeyd aracılığıyla kendisine gönderdiği mektubu muska olarak nitelendirmektedir. Bu muskayı hem bir dua hem de şifâ kaynağı olarak görmektedir.

*Ta’vîzün ile hoş oldı hâlüm
Zâil oluben gam ü melâlüm* (B - 2011)

*Hattun mana nüsha-i şifâdur
Ta’vîzün eser kılur du’âdur* (B - 2012)

*Her gün gel yaz beyle ta’vîz
Tâ sihhate bulmak ola ümmîz* (B - 2013)

Leylâ’nın ağzından söylenmiş olan gazelde Leylâ, Mecnûn’dan gelen mektubu yine muskaya benzeterek hasta gönüllülerin dermanının bu muska olduğunu ifade etmiştir.

*Fuzûlî name-i dildâr bir ta’vîzdür gûyâ
Ki ansuz haste-diller hâtırı bir dem karâr etmez* (B - 2383)

15. Tiryâk

Afyon olarak da bilinen “tiryâk”, daha çok akrep ve yılan gibi hayvanların sokmasından mütevellid oluşan zehirlenmelerin tedavisinde kullanılan bir çeşit panzehirdir. Sancı ve öksürükler için hazırlanan karışımlara da tiryâk denilmiştir. Bal ve şerbet de Divan şiirinde kullanılan tiryâklar arasındadır. Klasik şiirimizde tiryâk, afyon olarak da bilinir. Zaten afyon kullanana tiryâki denilmesi de burada gelmektedir.

Eserde hekim olarak zikredilen felek, haşhaş bitkisinden tiryâk yapmaktadır. “Gökyüzü, bir hekim olarak düşünülen feleğin tarlasıdır. O tarlada felek hekimi haşhaştan afyon sakızı toplamakta ve bunları ilaç yapmaktadır. (Doğan, 2011: 423).”

*Katra katra hakim-i eflâk
Haşhâşlarında dutdı tiryâk* (B - 2252)

16. Şerbet

Şerbet, hayır için yapılan merasimlerde misafirlere ikram edilen bir tür içecektir. Nar ve menekşe şerbeti divan şiirinde sıkça zikredilen şerbet türlerindedir. Bunun dışında şerbet, hastaya şifâ kaynağı olarak görülmüş ve ilaç manasında da kullanılmıştır.

Mecnûn’un babası oğlunun derdine derman bulabilmek için bir çok yol denemiş; fakat bu yollardan hiçbirisi netice vermediğinden işinin ehli tabiplerden hiçbirisinin hasta oğluna şifa olabilecek bir şerbeti içiremediğini ifade etmiştir.

*Bîmârına min tabîb-i hâzık
Bir şerbet içirmedü muvâfık* (B - 1083)

17. Bal

Bala eski çağlardan beri gerek iyi bir enerji kaynağı olması, gerekse hastalıklara şifâ olması yönüyle ayrı bir önem atfedilmiş ve tedavi maksadıyla da kullanılmıştır. “Eski tabâbete göre insanın mizâcı dem, balgam, safrâ, sevdâ denilen ahlât-ı erbaadan birinin artıp eksilmesiyle bozulur, tam tevâzün husûlünde şifâ bulurmuş. Bal harâreti, safrâyı artırdığından bu tevâzünü temin edermiş (Onay, 2013: 83).” Kur’ân-ı Kerîm’de Nahl Sûresi’nin 68-69. âyet-i kerîmelerinde bu mevzuyla ilgili şunlar zikredilmektedir: “*Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine göz göz ev (kovan) edin. Sonra da her türlü meyveden ye de Rabbinin sana yayılman için belirlediği yolları tut. Onların karınlarından renkleri çeşit çeşit bir şerbet çıkar ki onda insanlara şifâ vardır. Elbette düşünen kimseler için bunda alacak ibret vardır.*”

Mecnûn, Zeyd’in Leylâ ile arasında yaptığı ulaklıktan son derece memnundur. Zeyd, sözünde duran vefalı bir dost olduğu için onun Leylâ’dan getirdiği her mektup, şifa niyetine olan bal hükmündedir.

*Ahdünde vefâ bulındı âhir
Şehdünde şifâ bulındı âhir* (B - 2394)

18. Mumya

Mumyalama, daha çok eski Mısır medeniyetinde uygulanagelen tıbbî bir yöntemdir. Mumya, cesedi çürümemesi maksadıyla ilaçlayıp birtakım işlemlerden geçirme işlemidir. Cesedin bozulmaması adına yapılan bu işlem mumyalamak olarak da tabir edilir. Kelimenin diğer manası ise çok zayıf kimse anlamındadır.

Mecnûn, derdinden o kadar çok zayıf, bîtab düşmüştür ki Nevfel, Mecnûn'un bu derdine ilaç olabilmeyi dilemektedir.

Bir sınımsa mûmyâ dilerdüm

Bir haste için şifâ dilerdüm

(B - 1588)

Sonuç

Divan şiiri nasıl ki, tarihten, sosyolojiden, astronomiden, dinden, tasavvuftan ayrı düşünülemez ise tıptan da ayrı düşünülemez. Bu nedenle tabâbet unsurları, divan şâirleri tarafından sıkça zikredilmiştir. Çünkü âşğın mârazî durumu aynı zamanda tıbbî bir husustur. Bu bağlamda Leyla vü Mecnun mesnevisinin vücuda gelmesinde tıbbî istilahlara önemli bir yekün tuttuğunu görmekteyiz. Eserdeki kahramanların patolojik yönleriyle de ele alınması gerektiğini düşündüğümüzden böyle bir çalışmaya meylettik.

Divan şiirinde aşkın bizâtihi kendisi "kara sevda" denilen bir hastalık olarak değerlendirilmiştir. Âşıkların bu uğurda çektikleri cevr ü cefâlar, belâlar ve katlandıkları müşkülâtlar onların başka türlü hastalıklara da maruz kalmasına kapı aralamıştır. Leyla vü Mecnûn'da karşımıza çıkan tam olarak da budur. Kays, "kara sevda" denilen bir hastalığa dûcâr olmuş ve akabinde çevresi tarafından mecnunlukla yaftalanmıştır. İlerleyen safhalada ise aşkın hallerinden mütevellid zuhur eden sarılık, titreme, bayılma, baş ağrısı, kanlı gözyaşı dökme gibi hallerle karşımıza çıkmaktadır. Bu hallerin bir kısmı Leylâ'da da görülmektedir. Bunların yanı sıra hastalıkların tespitinde ya da tedavisinde kullanılan muska, mumya, bal, şerbet vs. gibi bir takım tıbbî istilahlara da dönemin tabâbet anlayışı ile ilgili bize malumat vermektedir.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Ahmet (2014). "Bir Tedavi Yöntemi Olarak Kan Aldırmak ve Klasik Türk Şiirindeki Kullanımı", Gazi Türkiyat Dergisi, Ankara, S:14, s. 169-187.
- ARSLAN, Mehmet (2002). "Sihhatnameler", Türkler Ansiklopedisi, C: 11, s. 776-790.
- ÇAPAN, Pervin (2009). "Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Tematik Olarak Aşk", Turkish Studies, Volume 4/6, s.221-238.
- DOĞAN, Muhammed Nur (2010). *Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn: Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- ERKAL, Abdulkadir (2007). "Divan Şiirinde Afyon ve Esrar", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erzurum, S:33, s. 25-61.
- GÖKALP, Haluk (2006). "Divan Şiirinde Sihhat-nâmeler", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, İstanbul, S:14, s. 101-130.
- KARABULUT, Ali Rıza (2006). "Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi 1-2", Ankara: Kozan Ofset.
- KARTAL, Ahmet (2014). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- KEMİKLİ, Bilal (2007). "Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, C:16, S:1, s. 19-36.
- Komisyon, (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- KÖŞE, Abdullah (1996). "Hacamat", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 14, s. 422.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2006). "Divan Şâirleri Hastaları Nasıl Tedavi Ederler?", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Samsun, S:9, s. 78-89.
- ONAY, Ahmet Talât (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, (Haz. Cemal Kurnaz)*, Ankara: Kurgan Edebiyat Berikan Yayıncılık.
- PALA, İskender (1999). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SELÇUK, Bahir (2005). "Fuzulî'de Gözyaşı", EKEV Akademi Dergisi, C:10, S:25, s. 233-246.
- ŞENTÜRK, A. Atilla, (2002). 16. *Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- YENİTERZİ, Emine (1990). "Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıklarla İlgili Bazı Hususlar", Selçuk Üniversitesi 4. Milli Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi, Konya.
- YILDIZ, Naciye (2009). "Türk Destanlarında Çocuksuzluk", Milli Folklor Dergisi, S:82, s.76-88.